

OLVASÓNAPLÓ

A HUMANIZMUS ÉS A FORRADALMI ÁTALAKULÁS FILOZÓFIÁJA

Dr. ANDRIJA B. STOJKOVIĆ: *Osnovi marksističke filozofije — Uvod u probleme dijalektičkog materijalizma.*

Službeni list, Beograd, 1974.

Dr. Andrija B. Stojković a belgrádi egyetem rendes tanára, a marxista filozófia termékeny művelője, még egy jelentős művel gazdagította tudományos irodalmunkat. Legújabb könyvének címe: *A marxista filozófia alapjai — Bevezetés a dialektikus materializmus problémáiba.*

A munka három részből áll: Az elsőben a filozófia, a tudomány és a gyakorlat általános kérdéseit taglalja, a második a dialektikus materializmus alapvető fogalmait tartalmazza, a harmadik a dialektikus materializmus korunk polgári és más nem marxista világszemléletéhez viszonyított fölényét bizonyítja.

A szerző rámutat, hogy a dialektikus materializmus átveszi az eddigi filozófiai felfogások hagyományos értékeit, továbbfejleszti és gazdagítja őket.

Rámutat továbbá a filozófia lényegére és a tudomány iránti viszonyára. Kutatásai során minden tudomány az általános filozófiai módszerekből indul ki. A szerző a filozófia egységét említi a világszemlélet és az ismeretelmélet módszereként. Ily módon elveti, hogy a filozófia a tudományok tudománya, de azt is, hogy csak a szaktudományok egyike.

A mű külön taglalja a dialektikus materializmus keletkezését és fejlődését. Elveti a marxista filozófia keletkezésének leegyszerűsített és eklektikus nézetét, miszerint a marxista filozófia úgy keletkezett, hogy Marx átvette Feuerbachtól a materializmust, Hegeltől pedig a dialektikát és így teremtette meg a dialektikus materializmust. Ennek a magyarázatnak a követői megfelelnek Marx szavairól, aki szerint módszere szöges ellentéte a hegeli módszernek, mert Hegel úgy véli, hogy a világ megteremtője az eszme, ő pedig azt tartja, hogy „az eszme nem más, mint az emberi agyban átalakult anyagi”. Marx Feuerbach metafizikus materializmusát is túlhaladta.

Igen jelentős dolog, hogy Stojković professzor rámutat a dialektikus materializmus alapvető lényegére: a dialektika és a materializmus, a tudományosság és a humanizmus, az elmélet és gyakorlat egységére, a sokoldalúságra és rendszerességre, fejlődő, antidogmatikus és alkotó, kritikus voltára és forradalmiságára, a pártosság és tudományosság egységére. A marxizmusnak e fontos jegyeiben nyilvánul meg tudományos és egyben forradalmi lényege is. Ebben valósul meg Marx ismert tizenegyedik tézise L. Feuerbachról: „A filozófusok eddig csupán magyarázták a világot, de arról van szó, hogy azt meg kell változtatni!”

Ezért érthető, hogy a szerző itt világosan és egyértelműen kiemeli: a marxista filozófia a munkásosztály világnézete, mely által ráébred osztályhelyzetére, előrelátja az eseményeket és ezáltal önmagának és az egész világnak

az osztálybilincsek és az elidegenülés különféle formái alóli felszabadítása forradalmi akcióját tervezi meg. A marxizmus nem veszít értékéből azáltal, hogy forradalmi tan, hanem inkább még gazdagodik tudományosságában, mert alaptételeit a társadalom változásaival igazolja; s ezzel bővíti a természet és az ember megismerésének lehetőségét.

Dr. Stojković újra érvényesíti a filozófia alapkérdéseinek azt a felfogását, melyet egy időben bizonyos filozófusok nálunk is kétségbe vontak. Az egyén és a tudat viszonyáról van szó. Míg sokan azt hangoztatták, hogy ez Engels tévedése volt, a szerző példák sorozatával bizonyítja Engels felfogásának helytállóságát és jelentőségét. Ily módon számol le az álmarxistákkal.

Könyvében feldolgozza a fontosabb filozófiai kategóriákat: az önmozgás elvét, a tér és idő, a véges és végtelen, a polaritás, az egység és különféleség, a folyamatosság és megszakítotttság, a kapcsolatosság és elszigeteltség, az általános, a különös egyedi, a dolog, a folyamat, az állapot, a mennyiség, a minőség, a mérték, a tulajdonság, a viszony, a lényeg, a jelenség, a látszat, a tartalom, a forma, a szükségszerűség és véletlen stb. fogalmát, bírálón foglalkozik a különféle idealista és vulgáris materialista nézetekkel, melyek megkérdőjelezik a filozófia tudományos voltát. A dialektikus materializmus — a marxizmus filozófiája — mindezeket a vulgarizálásokat túlhaladja, s ezáltal a természet, a társadalom és az ember egységét totalitásban fogja fel.

Rámutat a dialektika alapvető törvényeire is: az önmozgás vagy a polaritások egységének és harcának törvényére, a mennyiség és minőség kölcsönhatásának, a tagadás tagadásának, illetve túlhaladásának stb. törvényére stb. E törvények magyarázatakor a természet és társadalomtudomány számos eredményét említi meg indokolásképpen. Ezáltal indokolja a törvényeknek mint a világ mozgása általános törvényeinek tudományos és egyetemes voltát.

A marxista ismeretelmélet feldolgozásakor Stojković professzor az öt jellemző sajátos bíráló módszerrel mutatja ki az előző ismeretelméleti nézetek tudománytalanságát, kiemelve korlátoltságuk forrásait és gyökereit. Ezzel lehetővé teszi, hogy figyelemmel kísérhessük, miként haladta meg a marxista ismeretelmélet az emberi tévedéseket és fejlődött a világ megismerésének teljes rendszerévé.

Külön kell megemlíteni, hogy a belgrádi egyetemi tanár sok újdonságot mond a marxista filozófia humanista lényegéről. Úgy véli, hogy a humanizmus a marxista filozófia lényeges meghatározója. Ebben az értelemben fejti ki a marxista axiológia megalapozásának gondolatát, mert az értékelő szempont nélkül a marxizmus elvesztené humanista küldetését, a tudományosság nélkül pedig ez az értékelő szempont különféle szubjektív hozzáállásokhoz vezetne, ami a világ helyes megismerésére és megváltoztatására irányuló erőfeszítéseket nehezítené meg. A marxista filozófia lényegbevágó tulajdonságainak taglalása mellett, a szerző nem feledkezett meg a szocialista humanizmus korszerű jelentőségének taglalásáról sem. Gazdag adattár felhasználásával bírálja azokat a felfogásokat, melyek ugyan a szocialista humanizmus elvéből indulnak ki, de nem látják be, hogy ezt csakis a világhoz való reális viszonyulással lehet elérni, hanem absztrakt szférákba tévednek.

A reális lehetőségektől és a szocialista humanizmus elveinek valóra váltásához feltételeket teremtő forradalmi folyamatot megvalósító erőktől való elkülönülés az alapvető oka annak, hogy egyes filozófusok marxistákból absztrakt humanistákká váltak, s ezáltal összetűzésbe kerültek az emberiség fejlődését elősegítő szocialista erőkkel.

Stojković professzor igen részletesen foglalkozik az elidegenülésnek és az elidegenülés megszűnésének marxista elméletével és rámutat azokra a reális társadalmi viszonyokra, melyek a munka felszabadítását lehetővé teszik. Mindehhez társadalmi eseményeink gazdagsága nyújtott elég bizonyítékot, melyeket a szerző biztos kézzel használt fel. A munka felszabadításának marxista elmélete különféle módon valósul meg a szocialista öngazgatás folyamatában. A szerző összekötötte az elidegenülés marxista elméletét az öngazgatás fejlődési folyamatával. Az elmélet indokoltságáról elég bizonyítékot nyújtott és kiemelte az öngazgatás humanista dimenzióit.

Mint marxista, leszámol korunk polgári filozófiájával, mely továbbra is tagadja, vagy saját szükségleteihez idomítja a marxizmus értékeit. Mint azt a szerző is kiemeli, ebben nagy segítségére vannak az absztrakt humanisták, akik a tudomány nevében elvetették a marxizmusnak azt az eszmei, osztály-jellegű és tudományosan indokolt jellegzetességét, amely a forradalmi erőköt alkalmassá teszi a világ megváltoztatására. Ők ugyanis azt tartják, hogy a marxizmus csupán korunk egyik elméleti irányvonala, a marxista filozófia pedig csupán a filozófia egyik irányzata.

Vannak, akik leegyszerűsítik a marxizmust pozitív társadalmi tudománnyá. Ez is igazolja Lenin bíráló szavait, amikor arról ír, hogy azt veszik át, ami a liberális burzsoázia számára elfogadható. „Egészen a reformokért vívott harcokig, az osztályharcig (a proletariátus diktatúrája nélkül), az »általános szocialista eszmények« elfogadásáig, elvetvén »csupán« a marxizmus lelkét, vagyis forradalmiságát.” (V. I. Lenin). Ezzel szemben a marxizmus a munkásosztály filozófiai eszméje volt és maradt a kommunizmusért vívott harcában. A társadalom fejlődése nevében fellépő munkásosztály a forradalmi átalakulás és fejlődés folyamatában az emberiség többségének nevében lép fel és filozófiája általános világszemléletként elfogadott. A forradalmi harc eredményessége érdekében fontos, hogy a munkásosztály megismerje saját helyzetét, hogy tudományosan előrelássa és összefoglalja harcának céljait. Ezért igyekszik filozófiáját tudományosan objektívebbé és igazabbá tenni.

A felhasznált nagyszámú forrásmunka bizonyítja dr. Stojković komoly felkészültségét, amellyel hozzájárult a marxizmus filozófiájának további fejlődéséhez.

Érdeme nemcsak abban van, hogy elvetette a dialektikus materializmus semmibevevésének kísérleteit, hanem hogy a legújabb tudományos eredmények alapján továbbfejlesztette azt. A dialektikus materializmus semmibevevésének kísérleteit bírálva, a szerző bírálja a marxizmus sztálini dogmatizálását is. Kiemeli, hogy a sztálinizmus megkísérelte egy forradalmi filozófia dogmatizálását, amit maga a dialektikus materializmus cáfolt meg. Ezért váltak lehetetlenné a revizionisták kísérletei is, hogy a sztálinizmus bírálatával veszélyeztessék magát a marxizmust és ennek filozófiáját, a dialektikus materializmust.

Stojković professzor az antimarxista és álmарxista felfogások bírálatát az ilyen művek szerzőivel folytatott dialógusra alapozza. Bírálatá emellett tárgyilagos és jóindulatú, az igazság és helytállóság erejével hat. Ugyanis arra törekszik, hogy elvállassa azt, ami elfogadható mint haladó szellemű forradalmi eszme attól, ami csak annak vallja magát, de tulajdonképpen a konzervatív és reakciós eszmék filozofikus magyarázata. A nem marxista felfogások bírálatával az író nem védi a marxista filozófiát, hanem felhasználja abban a harcban, amelyet azok ellen vív, akik marxistákként mutatkoznak be, a valóságban pedig nem azok. Emellett új gondolatokat javasol és sugalmazza a forradalmi alkotást. Ugyanakkor rámutat arra, hogy az eszmei vakság és kizárólagosság veszélybe hozhatja a marxizmus értékeit.

Ezzel a könyvvel a marxista filozófia eszméjének jelentős kézikönyvét kaptuk. Felfegyverez bennünket arra, hogy a szocialista humanizmus és a munka felszabadulása, érvényesülése által kifejezésre jutó szocialista öngazgatásért folytassuk a harcot. A könyv közérthető nyelven íródott, s ezáltal azok számára is nélkülözhetetlen művé válhat, akik először találkoznak a dialektikus materializmus alapfogalmaival. Ugyanakkor értékes adatokat is tartalmaz, úgyhogy azok is tanulhatnak belőle, akik már ismerik a marxizmus filozófiáját.

Szerzőnk igyekezetét, hogy a kérdéseket dialektikus módon dolgozza fel, sikeresnek mondhatjuk. Annál is inkább, mert a forrásmunkákat megnevezte, hogy az olvasó könnyebben megtalálja magát és gyarapíthassa tudását.

MILAN M. MILADINOVIC
(Burkus Valéria fordítása)